

Alueellinen lähidemokratia ja kylien kehittäminen – nyt on aika toimia!

Maaseudun pienin kehittämissyksikkö on kylä. Suomen maaseudulla on melko kattavasti kyläyhdistyksiä ja kylätoimikuntia, yhteensä lähes 4 000. Kylätoimijoiden kokemus on, että ne kylät, joilla on tiiviit yhteydet kuntaan, kehittyvät suotuisammin kuin ne kylät, jotka syystä tai toisesta ovat jääneet enemmän yksin.

Lähidemokratiaa tulee kylätoimintaliikkeen mielestä kehittää yhteistyönä järjestöjen ja kunnan kesken. Tätä yhteistyötä tulee vaalia lisäämällä tiedotusta, laatimalla kunnan osa-alueille kehittämissuunnitelmia sekä ottamalla järjestöjä ja asukkaita mukaan suunnittelemaan kaavoitusta, peruspalveluja, kulttuuria ja tapahtumia.

Kuntavaalit käydään syksyllä 2012 ja uusi kuntalaki valmistuu noin vuonna 2014 – nyt on aika toimia!

1. Laaja selvitys

Lähidemokratiasta on valmistunut laaja ja perusteellinen selvitys: **Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa** (valtiovarainministeriö 2012, 210 sivua). Selvitys on luettavissa netissä ja tilattavissa ministeriöstä. Siihen kannattaa perehtyä!

http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/20120917Alueel/name.jsp

Selvityksen tekijät **Ritva Pihlaja** ja **Siv Sandberg** päätyvät suomalaisten ja pohjoismaisten esimerkkien pohjalta esittämään kolmea mallia. Ensimmäinen vaihtoehto on nimeltään ”Kukoistava kansalaisyhteiskunta”. Muut mallit ovat ”Vahvat aluelautakunnat” ja ”Lähikunta”.

Ensimmäinen malli ”Kukoistava kansalaisyhteiskunta” on hahmoteltu kuntalain vähimmäisvaatimukseksi ja se on tarkoitettu toteutettavaksi kaikissa kunnissa, myös niissä, joissa toteutetaan muita malleja.

2. Miksi lähidemokratiaa?

Kuntien laajentaminen kuntaliitoksilla johtaa siihen, että luottamushenkilöitä valtuustoissa ja lautakunnissa on yhä vähemmän, ja päätöksenteko läheisistäkin asioista karkaa pidemmälle asukkaista. Kaikissa kunnissa luottamushenkilöiden päätettäväksi tulevat asiat ovat entistä laajempia ja monimutkaisempia.

Kaikilla kunnan asukkailla on oikeus toimiviin lähipalveluihin kuten lasten päivähitoon, perusopetukseen sekä kiireellisiin terveyspalveluihin ja muuhun välttämättömään huolenpitoon. Myös alueiden yhteisistä tarpeista kuten teiden kunnossapidosta, laajakaistan ja vesihuollon rakentamisesta, liikuntapaikkojen ja kokoontumistilojen ylläpidosta pitää huolehtia.

Paikallista elinvoimaa, eli alueiden peruspalveluja, turvallisuutta ja kehittymistä, voidaan vahvistaa aivan ratkaisevasti kukoistavan kansalaisyhteiskunnan avulla. Yhdistykset ja kunnat ovat eräessä suhteessa samassa veneessä: osallistuminen on muuttanut muotoaan, elinikäinen osallistuminen on osittain vaihtunut tilanteen mukaan vaihtuvaan aktivoitumiseen.

Aktiivinen kuntalaisuus on asia, johon paikallisyhteisöissä opitaan vähitellen. Aktiivinen kuntalainen on kunnalle voimavara. Kokemukset osoittavat, että kun annetaan vastuuta ja päätösvaltaa lähidemokratiaelimille, ovat asukkaat valmiit ottamaan laajempaa vastuuta. Yksi selvityksen in-

noittaja on Rovaniemen Yläkemijoen aluelautakunta, joka on toiminut noin 20 vuotta ja kehittänyt alueensa aktiiviseksi tiedottajaksi ja tekijäksi.

Myös kaupungeissa asukastoiminta on viime vuosina saanut uusia muotoja. Spontaani järjestötoiminta, uudenlaiset tapahtumat ja paikallinen kulttuuri vahvistavat kaupunginosien yhteisöllisyyttä ja vetovoimaa.

Osaaminen ja osaamisen kehittäminen on tärkeä osa lähidemokratiaa. Sekä paikalliset asukkaat että kunnan päätöksentekijät tarvitsevat koulutusta uudelleen vuorovaikutukseen.

Kunnat ja kylät eivät enää pärjää yksin. Nyt on aika yhdistää voimia kunnassa kaikkien hyvinvoinnin turvaamiseksi.

- Onko asukkaiden osallistuminen järjestettävä alueellisesti vai esimerkiksi ikä- tai kuluttajaryhmittäin?
- Ovatko kunnanvaltuutetut valmiita luovuttamaan päätösvaltaa alueille?

3. Onko hyviä esimerkkejä?

Alueellista demokratiaa -selvityksen tekijät ovat paikan päällä tutustuneet Mikkelin, Oulun, Posion, Rovaniemen, Salon, Sonkajärven, Suomussalmen ja Vantaan lähidemokratiaesimerkkeihin. Lisäksi on kartoitettu muiden paikkakuntien esimerkkejä ja tilannetta Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa sekä osallistuvaa budjetointia Brasiliassa, Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Saksassa.

Suomalaisia lähidemokratiaesimerkkejä on jo yli 60, mutta suurin osa niistä voidaan luokitella keskustelufoorumeiksi – varsinaista päätösvaltaa lähidemokratiaelimillä on vain muutamissa kunnissa. Hyviä pirteitä löytyy kaikista tutkituista esimerkeistä – joskin myös ongelmia.

Aluejohtokunnat vahvistavat paikallista yhteisöllisyyttä jakaessaan avustuksia ja järjestäessään tapahtumia. Mikkelin Anttolan aluejohtokunta valitsee Vuoden nuoren.

Oulun alueelliset yhteistyöryhmät ylläpitävät asukastupia jotka toimivat asukkaiden kohtaamispaikkoina. Asukasyhdistysten vapaaehtoistoiminta ja yhteistyöryhmien puolivirallinen toiminta täydentävät toisiaan.

Posiolla kunnanjohtaja toimii kyläneuvoston valmistelijana ja sihteerinä – kunnassa ymmärretään, että kunta tarvitsee kyliä ja kylien asukkaita aktiivisiksi kumppaneiksi.

Yläkemijoen aluelautakunta Rovaniemellä päättää laajasti oman 1000 asukkaan alueensa lähipalveluista ja kehittämisestä. Sillä on oma budjetti näihin tehtäviin, ja se on kyennyt kantamaan ta- loudellista vastuuta sekä päättämään kipeistäkin asioista, kuten koulujen lakkauttamisista. Aluelautakunta tiedottaa aktiivisesti toiminnastaan ja toimii alueen kehittäjänä.

Salon aluetoimikuntien jäsenet ovat innostuneita ja sitoutuneita kehittämään omaa aluettaan. Mukana on paljon nuoria ja toimikunnat ovat nostaneet esille asukkaiden kannalta tärkeitä asioita. Kaupungin näkökulmasta pienet asiat voivat olla asukkaille tärkeitä.

Sonkajärven Sukevan aluelautakunnan ylläpitämä yhteispalvelupiste on asukkaiden ahkerassa käytössä ja alueen eräänlainen olohuone. Muualtakin Suomessa löytyy hyviä monipalvelupisteitä, joihin on koottu julkisia ja kaupallisia palveluja.

Brasilian Porto Alegren miljoonakaupungissa viidesosa kaupungin talousarviosta laaditaan yhteistyössä asukkaiden kanssa alue- ja teemakokouksissa osallistuvan budjetoinnin keinoin.

Lähidemokratian riittävät valtuudet ja resurssit sekä kunnan toimintatapojen uudistaminen voi luoda uutta innostusta koko kunnan kehittämiseen!

- Miten saamme lähidemokratian kirjattua sitovasti kuntalakiin?
- Pitäisikö suoran demokratian toteuttamiseen varata valmistelutyötä ja muita resursseja yhtä lailla kuin edustukselliseen demokratiaan (valtuusto, lautakunnat)?
- Mitä kokeiluja kunnat voisivat toteuttaa jo nyt?

4. Lähidemokratia vaatii kukoistavan kansalaisyhteiskunnan!

Kaikki lähidemokratiavaihtoehdot perustuvat siihen, että kansalaisyhteiskuntaa vahvistetaan ja kunnan toimintatapoja uudistetaan. Paljon voidaan tehdä jo nykyisen lainsäädännön puitteissa ja sekä isoissa että pienemmissä kunnissa.

- Säännöllistä ja avointa tiedotusta voidaan lisätä ja keskusteluyhteyttä asukkaisiin voidaan parantaa.
- Kansalaisraateja, sähköisiä foorumeja ja muita metodeja voidaan hyödyntää kuntaorganisaation työssä.
- Kunnan johto ja asukkaat voivat perustaa yhteisiä suunnitteluryhmiä kunnan hankkeisiin.
- Asukkaita voidaan ottaa mukaan osallistuvaan budjetointiin.
- Kunnan ja järjestöjen yhteistyön kehittämiseksi voidaan laatia toimintasuunnitelma sekä sopimukset työnjaosta ja tehtävistä.
- Alueille voidaan laatia omia kehittämissuunnitelmia – esimerkiksi kyläsuunnitelmilla on nostatettu kylien yhteistoimintaa, linjattu palvelujen kehittämistä ja edistetty yrittäjien yhteistyötä.
- Alueiden kokoontumistiloista pitää huolehtia, ne ovat yhteistoiminnan edellytys.
- Palveluja voidaan järjestää yhteistyössä kolmannen sektorin eli järjestöjen kanssa. Ammattityötä ei ole tarkoitus siirtää talkootyön piiriin mutta järjestöt voivat osallistua eri tavoin organisointiin ja ne ovat oman alueensa asiantuntijoita.
- Kulttuuri, liikunta, talkoot ja spontaanit tapahtumat vahvistavat yhteisöjä.
- Tiedotuksella vahva paikallinen yhteisöllisyys pidetään avoimena ja mahdollistetaan uusien asukkaiden pääseminen mukaan yhteisöön.

Menestyvä kunta vaalii aktiivisesti kansalaisyhteiskuntaa alueellaan!

- Mitä sinun kuntasi voi tehdä alueen järjestötoiminnan vahvistamiseksi?
- Onko vaikutuskanavia tarpeeksi erilaisia eri ikäryhmille, asukkaille, yhdistyksille?
- Pitäisikö järjestää sitovia kunnallisia kansanäänestyksiä esimerkiksi vaalien yhteydessä?
- Mitä kylät ja kaupunginosat voivat tehdä kuntansa vahvistamiseksi?

5. Aluelautakunta on kunnan ja yhdistysten yhteistyöelin

Kylän tai muutaman kylän alueelle voidaan perustaa vahva aluelautakunta, jolla on budjetti käytettävissään ja laaja päätäntävalta alueen asioista. Vaihtoehtoja voivat olla esimerkiksi vastuualueissa:

- laaja malli: perusopetus, päivähoito, kulttuuri, liikunta, nuoriso, terveysneuvonta, äitiys- ja lastenneuvolat, kouluterveydenhuolto, kotihoito (Yläkemijoen aluelautakunta esimerkkinä)

- lähipalvelumalli: päivähoito, ikäihmisten koti- ja asumispalvelut, nuoriso
- inframalli: teiden, ulkoilu-, lähiliikunta- ja viheralueiden sekä kiinteistöjen kunnossapito, laajakaista, puhelin, vesi
- vapaa-aikamalli: kulttuuri, kirjasto, liikunta, nuoriso
- näiden erilaiset sovellukset tai yhdistelmät

Aluelautakuntia voidaan perustaa kaikille kunnan alueille tai ehkä vielä paremmin niille alueille, jotka näin itse vaativat.

Tärkeää on myös, että aluelautakunta koetaan alueen ja kunnan yhteistyöelimenä eli kumppanuutena. Maaseudun kehittämisessä on hyviä kokemuksia Leader-toimintaryhmistä, joiden hallitukset kootaan kuntien, järjestöjen, yrittäjien ja asukkaiden edustajista ja jotka ovat näiden kumppanuuselin.

Kunta ja sen aluelautakunnat muodostavat kehittämiskumppanuuden!

- Miten alueet määritellään?
- Miten aluelautakunnan valmistelu- ja sihteeriresurssi järjestetään?
- Miten lautakunnan jäsenet valitaan?
- Voisiko sinun kunnassasi tällaista mallia kokeilla?

6. Lähikunta puolustaa entisen kunnan palveluja ja kehittämistä

Lähikunta on tarkoitus perustaa entisen kunnan alueelle kuntaliitoksen jälkeen – alue voidaan rajata toisinkin. Lähikunta säilyttää olemassa olevan rakenteen ja se voisi estää entisen kuntakeskuksen kuihtumisen ja säilyttää joitakin palveluja lähellä kylää. Lähikunta vastaa oman alueen lähipalveluista ja kehittämisestä ja sen valtuusto valitaan yleisillä vaaleilla. Mallilla on esikuvia muissa Pohjoismaissa.

Lähikunta ei ole peruste kuntaliitoksille tai niitä vastaan. Jos kuntaliitokseen kuitenkin on päädytty tai päädytään, niin lähikunta voi puolustaa entisen kunnan niitä palveluja, jotka pitää säilyttää lähellä asukkaita.

- Onko lähikunnalla mahdollisuuksia vaikuttaa entisen kunnan palveluihin ja kehittämiseen?
- Miten lähikunnan ja suurkunnan talousarviot sovitetaan yhteen?

7. Kylä- ja kaupunginosatoiminta kehittää alueita

Maassamme on noin 4 000 kyläyhdistystä tai kylätoimikuntaa ja ne ovat perustaneet 19 maakunnallista kylätoimintayhdistystä – esimerkiksi Varsinais-Suomen kylät ry, Hämeen kylät ry, Kainuun Nuotta ry jne. Maakunnalliset kylätoimintayhdistykset toimivat läheisessä yhteistyössä alueen Leader-toimintaryhmien kanssa. Valtakunnallinen kylätoimintayhdistys on nimeltään Suomen Kylätoiminta ry ja se julkaisee MaaseutuPlus-lehteä.

Jos sinua kiinnostaa lähidemokratia ja paikallinen vaikuttaminen niin, lähde mukaan kylä- ja kaupunginosatoimintaan ja tee aloitteita kunnassasi.

Kuntavaalit lähestyvät: kysy ehdokkaaltasi mitä mieltä hän on lähidemokratiasta ja voisiko kunta ottaa käytännön askelia kohti kukoistavaa kansalaisyhteiskuntaa ja toimivaa lähidemokratiaa!